

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:**

Пріоритети бюджетної політики в умовах економічних перетворень

**Студентки 2 курсу, 1-м групи,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Івченко
Катерини Миколаївни**

**Науковий керівник
к.е.н., доцент**

**Макогон
Валентина Дмитрівна**

**Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
1.1. Сутність та роль бюджетної політики як інструменту економічного зростання	6
1.2. Особливості формування та реалізації бюджетної політики у зарубіжних країнах	10
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі	16
2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України	24
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики	33
3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання економічної та соціальної сфери й інших підсистем суспільного розвитку шляхом формування, розподілу і перерозподілу державних коштів. Бюджетна політика є вагомим елементом впливу на різні суспільні процеси та дієвим інструментом управління інноваційним розвитком країни. Тому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад.

Теоретико-методологічні основи бюджетної політики висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливу роль у дослідженні бюджетної політики як суспільно-економічної категорії, визначенні її видів, принципів і методів практичної реалізації відіграли такі вчені, як: С. О. Булгакова, О. Д. Василик, В. Г. Дем'янишин, Т. М. Ковальова, Д. Л. Комягін, Т. Ф. Куценко, Л. В. Лисяк, І. О. Луніна, В. Д. Макогон, В. М. Опарін, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, Ф. О. Ярошенко та ін. Але в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна політика», класифікації елементного складу, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її реалізації немає однозначності, тому багато питань є відкритими та дискусійними. Зазначене свідчить про актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є розкриття сутності та ролі бюджетної політики як інструменту економічного зростання, визначення напрямів підвищення її ефективності в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність бюджетної політики;

- узагальнити досвід формування бюджетної політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- визначити особливості розвитку бюджетної системи України;
- здійснити аналіз динаміки та структури дохідної та видаткової частини державного бюджету;
- обґрунтувати напрями реформування бюджетної системи України;
- визначити пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах інституційних перетворень.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика економічного зростання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетної політики як економічної категорії. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані напрями бюджетної політики України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики та бюджетного регулювання, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики, розкрито сутність бюджетної політики та функції бюджету, узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою.

У другому розділі розкрито процес розвитку бюджетної системи, проаналізована динаміка та структура дохідної та видаткової частин Державного бюджету України.

У третьому розділі визначені напрями реформування бюджетної системи та обґрунтовані пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах трансформаційних перетворень.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

1.1. Сутність та роль бюджетної політики як інструменту економічного зростання

Бюджетна політика є одним із напрямів фінансової політики, її невід'ємним компонентом, у якій відбиваються суспільні інтереси, реалізуються функції і завдання держави у сфері управління фінансами. У сучасній економічній літературі дефініція «бюджетна політика» ввібрала в себе сутнісний зміст, характеризується багатьма властивостями, інтегрує подвійне змістовне навантаження.

Вітчизняні та зарубіжні науковці висувають різні концептуальні визначення бюджетної політики. Інтерпретація змісту бюджетної політики О. Д. Василюком як сукупності заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку стосується більше фінансової, ніж бюджетної політики, але зміст останньої розкривається через практичну діяльність держави. І. О. Плужніков визначає бюджетну політику як сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни. У такій інтерпретації бюджетна політика розглядається з позиції як соціально-політичного, так і макроекономічного ефекту, але водночас тут ототожнюються поняття «пріоритети» і «національні інтереси».

У зарубіжній науковій літературі бюджетна політика часто ототожнюється з фіскальною політикою, хоч законодавство багатьох країн розрізняє поняття «бюджет» і «казна». Західні економісти С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі фіскальну політику визначають як рішення, що ухвалюються державними структурами щодо доходів та витрат країни. А. Селіщев стверджує, що фіскальна (бюджетно-податкова) політика – це

маніпулювання державними витратами і податками для досягнення певних економічних результатів. А. Казаков та Н. Мінаєва вважають, що фіскальна політика – це бюджетна політика, спрямована на зміни сукупного попиту шляхом зміни державних видатків і податків з метою підтримання ринкової рівноваги та стимулювання національної економіки. У словнику сучасної економічної теорії Макміллана зазначено, що бюджетна політика (або фіскальна) означає використання оподаткування і державних видатків для регулювання сукупного рівня економічної діяльності. А. Борисов наводить подібне, але модифіковане трактування бюджетної політики як політики держави в галузі оподаткування та державних витрат, спрямованої по суті на підтримання високого рівня зайнятості, стабільної економіки, зростання ВВП. Таке ототожнення бюджетної політики з податково-бюджетною деякою мірою є звуженим, не конкретизує характерні ознаки й найважливіші параметри бюджетної політики як важливої складової економічної політики держави.

І. Я. Чугунов зазначає, що бюджетна політика передбачає визначення цілей та завдань у галузі фінансів, розробку механізму мобілізації коштів до бюджету, вибір напрямів використання грошових засобів, управління фінансами у бюджетній сфері, регулювання економічних і соціальних процесів за допомогою фінансово-бюджетних інструментів. Таким чином, бюджетна політика концептуально формує фінансові передумови й стимули реалізації економічної політики.

Вихідним критерієм, домінантою і головним вектором бюджетної політики є фінансово-економічна доктрина. Практична реалізація бюджетної політики полягає в сукупності заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава через бюджетну систему. Бюджетна політика як суспільно-економічна категорія відбиває суспільно-економічні відносини між людьми у процесі розподілу і перерозподілу ВВП, вироблення та споживання суспільних благ і послуг, регулювання суспільних та економічних процесів. Бюджетна політика як комплексна, самостійна, суспільно-економічна

категорія має певну структуру з такими елементами, як суб'єкт, об'єкт і розгалужені взаємозв'язки між ними. Об'єктами бюджетної політики виступають фінансові ресурси, бюджетні відносини, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в різних сферах економіки. Складовими бюджетної політики є суб'єкти політики, об'єкти регуляторного впливу, інститути, інституційне середовище, структурно-функціональні елементи системи.

Концептуальною основою бюджетної політики є система принципів. У сучасній науковій літературі відсутні єдині підходи щодо трактування їх сутності. Наприклад, Л. В. Лисяк до основних принципів відносить: об'єктивність; наступність; обов'язковість; гласність; раціональність; еквівалентність. Для досягнення цілей бюджетної політики держава використовує різні методи: аналізу ситуації (загальні, спеціальні, особливі); формування бюджетної політики (традиційні, запозичені, із незначним і тривалим лагом); реалізації бюджетної політики (регіональні, галузеві, прямі, непрямі); оцінки ефективності бюджетної політики (послідовні, періодичні, опосередковані, безпосередні). Сучасний етап розвитку суспільства в результаті розгортання процесів глобалізації і трансформації вимагає формування бюджетної політики нової якості та ефективного механізму реалізації її стратегічних і тактичних цілей. Тому бюджетна політика повинна формуватися та втілюватися у життя на наукових засадах, відповідати соціально-економічній стратегії держави і національним інтересам суспільства.

Бюджетна політика повинна створювати сприятливі умови для задоволення потреб та розв'язання тих проблем суспільства, які не у повній мірі вирішує ринковий механізм саморегулювання. Задоволення потреб суспільства супроводжується постійним ускладненням взаємодії суб'єктів економіки, суспільства, державних органів влади; суспільні проблеми охоплюють економічну, соціальну, політичну сфери. У цьому контексті необхідною є адекватність впливу бюджетної політики на потреби та

інтереси суспільства, їх узгодження з метою стабільного економічного зростання і розвитку. Бюджетна політика є одним з основних засобів визначення напрямів впливу органів державного управління на досягнення збалансованого розвитку суспільства. При цьому вагомого значення набувають методи забезпечення належної взаємодії суб'єктів економіки у процесі реалізації поставлених цілей та завдань, бюджетні відносини набувають ознак суспільних відносин, бюджетна політика – суспільно-економічного характеру. Здійснено теоретичне обґрунтування сутності бюджетної політики як складової суспільно-економічних відносин, що відображають взаємозалежність та взаємовплив економічних, політичних, правових, інституційних компонентів бюджетного простору й інституційного середовища суспільства у процесі формування бюджету та спрямування бюджетних коштів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства.

Таким чином, бюджетна політика – це діяльність держави щодо використання бюджетних коштів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Концептуальні засади побудови ефективної моделі бюджетної політики свідчать про різноплановість її видів, принципів і методів реалізації. Основою бюджетної політики є бюджетні відносини, які визначають її зміст та завдання

Теоретична концептуалізація класифікації складових бюджетної політики є різноплановою. У зарубіжній і вітчизняній економічній літературі відсутні єдині підходи до обґрунтування змісту бюджетної політики, висунуті різні визначення та інтерпретації цього терміну. Широке коло досліджень сутності бюджетної політики різними науковцями свідчить про неоднорідність, складність, унікальність, особливість цієї політики. Практичне впровадження наукових концепцій бюджетної політики сприятиме якісній реалізації заходів стратегічного і тактичного характеру, піднесенню економіки, фінансовій стабільності країни в найближчій та віддаленій перспективі.

1.2. Особливості формування та реалізації бюджетної політики у зарубіжних країнах

Бюджетна політика є на сьогодні одним з основних інструментів економічного регулювання, впливу держави на економічний розвиток. Цей інструмент достатньо широко використовується у країнах як з розвинутою ринковою, так і з перехідною економікою.

Державне регулювання економіки розвинутих країн стало необхідним та виправданим з огляду на певну недосконалість ринкових відносин. Держава відіграє в економіці багатопланову роль: стабілізація циклів економічної активності, закупівля товарів та послуг, регулювання процесу монополізації на ринку, реагування на зовнішній економічний вплив, створення необхідних умов для соціально справедливого розподілу доходу і забезпечення життєво необхідними благами населення тощо. Держава впливає на виробництво, нагромадження, споживання та інші елементи процесу відтворення. Зокрема, збільшуючи обсяг капіталовкладень, держава сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, збільшенню інвестицій в економіку; фінансування інфраструктури зумовлює скорочення витрат виробництва підприємств, зростання їх прибутків.

У зарубіжних країнах на даний час певною мірою зазнали змін вагомі складові системи бюджетного регулювання, зокрема, обсяг і структура дохідної та видаткової частин бюджету. Зменшилася питома вага дохідної та видаткової частин бюджету у ВВП. При цьому мала місце тенденція до збільшення частки надходжень податку з фізичних осіб, податку на додану вартість, внесків на соціальне страхування у структурі дохідної частини бюджету, зменшення – надходжень податків з юридичних осіб, податків на майно, акцизних зборів відповідно; збільшення частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, культуру і мистецтво, житлово-комунальне господарство, правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави у структурі видаткової частини

бюджету; зменшення – на державне управління, національну оборону, промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок. Найбільшу питому вагу у дохідній частині бюджету мають надходження податку з фізичних осіб, внески на соціальне страхування, надходження податку на додану вартість, у видатковій частині бюджету – видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я.

Крім того, слід зазначити, що у США, Канаді, Німеччині, Великобританії, Австралії спостерігається позитивний вплив показника зміни питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП до попереднього року на показник приросту реального ВВП до попереднього року. Зокрема, у США при збільшенні показника зміни питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП до попереднього року на один відсотковий пункт відповідний показник приросту реального ВВП збільшується на 0,462 відсоткового пункту; в Канаді – на 0,399 відсоткового пункту та з лагом у один рік – на 0,454 відсоткового пункту відповідно; Німеччині – на 0,279 відсоткового пункту; Великобританії – на 0,794 відсоткового пункту; Австралії – з лагами у 4 та 5 років – на 0,864 та 1,253 відсоткового пункту відповідно.

Інституційне середовище формування та реалізації бюджетної стратегії країн з розвинутою та трансформаційною економікою представлене різними фінансовими інститутами: правила фінансово-бюджетної стійкості - регулювання сукупного державного боргу на безпечному рівні по відношенню до валового внутрішнього продукту з урахуванням рейтингу ризику країни і рівня боргу в іноземній валюті, розробка довгострокового цільового показника рівня державного боргу; правила балансу структурного бюджету - підтримка балансу структурного бюджету, його формування з врахуванням циклічності економічних процесів; інститут державно-приватного партнерства - залучення приватних компаній для вирішення стратегічних завдань суспільного розвитку; інститут вирішення фінансових спорів; інститут бюджетування, орієнтованого на результат що сприяє

забезпеченню прозорості фінансових потоків. Дані фінансові інститути визначають особливості формування сучасної бюджетної політики та є важливими інструментами забезпечення бюджетної стійкості та збалансованості в умовах поглиблення процесів фінансової глобалізації.

Вагомим кроком для збалансування бюджетної системи в Європейських країнах стало підписання 7 лютого 1992 року Маастрихтського договору. У відповідності з його нормами, країни члени Європейського союзу внесли значні зміни у механізм бюджетного регулювання, що вплинуло на підвищення рівня збалансованості бюджетної системи країн та значного скорочення дефіциту державного бюджету, особливо в 1994-1997 роках. Маастрихтським договором передбачено, що в державах-членах, які погодилися перейти до єдиної валюти рівень дефіциту державного бюджету не повинен перевищувати 3 %, а загальний державний борг – 60 % валового внутрішнього продукту. Слід зазначити, що здійснюючи контроль за розвитком бюджетної системи та дотриманням бюджетної дисципліни в зазначених країнах Комісією Європейського союзу вагома увага надавалась критерію співвідношення дефіциту державного бюджету з державними капітальними витратами.

В 1996 році держави-члени Європейського Союзу, за винятком Німеччини домоглися прогресу в скороченні дефіциту бюджету з 5,0 % у валовому внутрішньому продукті в 1995 році до 4,3 %. Слід зазначити, що Фінляндії і Нідерландам вдалося скоротити дефіцит до рівня нижче 3 % у валовому внутрішньому продукті. Проте у 1996 році відновилась тенденція до зростання боргів: середній показник зріз з 71,2 % у 1995 році до 73,5 %. Найвищі показники спостерігалися в Німеччині, Іспанії, Франції, Австрії і Великобританії. Частка державних витрат у валовому внутрішньому продукті зросла в Данії, Франції та Італії, а податкове навантаження зросло в Данії, Іспанії, Франції, Італії, Австрії, Португалії, Фінляндії і Швеції.

З метою подальшого підвищення бюджетної дисципліни та забезпечення ефективності бюджетно-податкової політики у 1997 році

підписаний Пакт стабільності і зростання, який заснований на 99 і 104 статтях Маастрихтського договору (з поправками, прийнятими в 1993 році в Маастріхті) і пов'язаними з ними рішеннями.

Відповідно до Пакту стабільності і зростання переважна більшість держав-членів Європейського Союзу розпочали значні заходи щодо скорочення бюджетного дефіциту до 3 % у валовому внутрішньому продукті, або менше. Зазначеного показника у 1997 році вдалось досягти п'ятьом державам-членам: Люксембургу, Данії, Ірландії, Нідерландам та Фінляндії в інших державах-членах зазначений показник значно наблизився до визначеного еталону.

Основними завданнями бюджетної політики на 1998 рік були визначені: зменшення державних витрат; зниження загального податкового навантаження з метою сприяння позитивній економічній динаміці; забезпечення умов при яких зниження податків не повинно уповільнювати темпи скорочення дефіциту у випадках, коли частка дефіциту державного бюджету або державного боргу у валовому внутрішньому продукті висока; забезпечення зростання обсягів інвестиції в основний капітал та розвиток людського капіталу.

В розрізі країн до основних завдань бюджетної політики на 1998 рік віднесено: Бельгії необхідно забезпечити досягнення у середньостроковій перспективі профіциту бюджету у розмірі 6 % від валового внутрішнього продукту; Німеччині, Франції, Ірландії, Італії, Нідерландах, Португалії потрібно активізувати важелі бюджетного регулювання з метою зниження коефіцієнту заборгованості; Іспанії необхідно прискорити досягнення співвідношення між доходами та витратами бюджету на рівні близькому до балансу або профіцитного; Люксембургу необхідно зберегти профіцит бюджету поряд з дуже низьким рівнем боргу; Австрія має продовжувати свої зусилля консолідації для досягнення середньострокової мети бюджетної політики спрямованої на досягнення балансу між доходами та витратами і забезпечити зменшення коефіцієнту заборгованості; Фінляндії необхідно

забезпечити бюджетний профіцит в середньостроковій перспективі незважаючи на зниження надходжень від податку на прибуток; Данії необхідно забезпечити профіцит бюджету в найближчі роки та зниження коефіцієнту заборгованості; Швеції необхідно підвищити ефективність інструментів бюджетного регулювання у сфері видатків з метою підтримки профіциту.

З метою забезпечення чіткого, змістовного законодавчого визначення бюджетного процесу з 2003 року передбачено складання перспективних фінансових планів; забезпечення ефективності механізмів середньострокового соціально-економічного розвитку муніципальних утворень; розгляд та обґрунтування можливостей щодо оновлення на державному рівні нормативної бази щодо прогнозування показників і розробки програм соціально-економічного розвитку територій. В жовтні 2008 року в зв'язку з фінансово-економічною рецесією Комісією Європейського Союзу прийнято рішення про пом'якшення фінансових вимог визначених в Пакті стабільності і зростання. При цьому основна ціль середньострокових стабілізаційних програм все ж таки полягає в приведенні у відповідність основних показників до установлених в Пакті стабільності і зростання норм.

Узагальнення досвіду формування і реалізації бюджетної політики країн з розвинутою ринковою та перехідною економікою показує, що бюджетна політика постійно змінюється внаслідок розвитку всіх сфер суспільства, теоретичних обґрунтувань шляхів розвитку країни, структурних зрушень в економіці, розвитку науково-технічного прогресу.

Отже, у країнах з розвинутою ринковою економікою спостерігається позитивний вплив збільшення питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП з лагами у часі на приріст реального ВВП. Вищенаведені результати і висновки доцільно використовувати у процесі планування обсягу та структури дохідної і видаткової частин бюджету та перспективного бюджетного планування з метою посилення впливу бюджетного регулювання на економічний розвиток держави.

Бюджетна політика – це діяльність держави щодо використання бюджетних коштів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Концептуальні засади побудови ефективної моделі бюджетної політики свідчать про різноплановість її видів, принципів і методів реалізації. Основою бюджетної політики є бюджетні відносини, які визначають її зміст та завдання.

У країнах з розвинутою ринковою економікою спостерігається позитивний вплив збільшення питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП з лагами у часі на приріст реального ВВП. Результати і висновки щодо досвіду розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою доцільно використовувати у процесі планування обсягу та структури дохідної і видаткової частин бюджету та перспективного бюджетного планування з метою посилення впливу бюджетного регулювання на економічний розвиток держави.

Залежно від визначених у країні пріоритетів спрямованість заходів у сфері управління бюджетним процесом потребує формування та реалізації відповідної бюджетної політики. На основі узагальнення різних підходів здійснено розмежування видів бюджетної політики: залежно від характеру впливу на економічне зростання (перерозподільна, відтворювальна, створювальна), цільової спрямованості (дохідна, видаткова, змішана), тривалості у часі бюджетного регулювання (тактична, стратегічна), впливу на об'єкти регулювання (стимулювальна, обмежувальна), рівня регулювання (загальнодержавна, регіональна), своєчасності впливу на об'єкт регулювання (превентивна, ситуативна). Формування й реалізація відповідної бюджетної політики та особливостей розвитку й співвідношення її складових елементів у системі державного регулювання залежить від особливостей цілей і завдань розвитку країни та окремих територій.

РОЗДІЛ 2.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Становлення бюджетної політики в Україні як в самостійній державі

У 1990 р Прийнято Закон "Про бюджетну систему України", відповідно до якого державний бюджет складається з двох самостійних ланок загальнодержавного бюджету і місцевих бюджетів. Спад виробництва і пов'язані з ним зміни в економічній ситуації в державі зумовили, за розрахунками Міністерства фінансів України зменшення доходів бюджету за всіма джерелами у сумі понад 13,4 млрд. крб. Призупинення спаду виробництва дало б змогу ліквідувати дефіцит бюджету і докорінно змінити фінансове становище в державі.

У 1995 році Верховна Рада України прийняла нову реакцію Закону „Про бюджетну систему України”, де наведено більш чітке визначення бюджетної системи, її складових частин. Детальніше регламентовано бюджетний процес, здійснено розмежування доходів і витрат між ланками бюджетної системи України. Як незалежна держава Україна склала закон державною бюджету на 1998 р. Через нього перерозподілялося більше ніж 60% національного доходу і 70% фінансових ресурсів держави Він був зведений з дефіцитом менше ніж 3% доходів.

З прийняттям в 2001 році Бюджетного кодексу України в Україні було започатковано кардинальні зміни в бюджетному процесі, здійснено розмежування видатків на виконання повноважень та закріплено на довготривалій основі джерела надходжень за державним та місцевими бюджетами всіх рівнів. Всі місцеві бюджети набули нового змісту та самостійності.

У 2010 році прийняла новий Бюджетний кодекс, відповідно до якого збільшено ресурс місцевих бюджетів:

1. Змінено та закріплено на постійній основі нормативи зарахувань:

збору за забруднення навколишнього природного середовища;

грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, у розмірі: з 50% до 20% – для обласних бюджетів, з 20% до 50% – для сільських, селищних, міських бюджетів.

Створено умови для зміцнення бюджету розвитку місцевих бюджетів шляхом розширення переліку джерел його формування. Розширено перелік джерел формування бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Новий Кодекс уперше визначив порядок застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного й місцевих бюджетів. Це дало змогу зосередити увагу не тільки на можливостях бюджету (існуючих ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів. У Кодексі окреслені особливі складові програмно-цільового методу (бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм), порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, порядок використання коштів бюджету за бюджетними програмами, а також порядок складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетних періоди. В новому Кодексі вперше закладені правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу як у цілому для бюджету, так і на рівні головних розпорядників бюджетних коштів. Серед основних новацій слід виділити такі: складання прогнозу показників зведеного й державного бюджетів на наступні два бюджетних періоди, подання його до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів України уточненого прогнозу на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України в місячний термін із дня його опублікування; визначення складу прогнозу бюджетних показників державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди, що містить індикативні прогнозні показники; унормування

складання проекту Державного бюджету України, у тому числі бюджетних запитів головних розпорядників, на показниках прогнозу державного бюджету; створення підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету, що відповідатиме найкращій міжнародній практиці.

Новим Бюджетним кодексом встановлено, що Державне казначейство України здійснює безспірне списання коштів державного бюджету й місцевих бюджетів на підставі рішення суду, а відшкодування заподіяної шкоди відповідно до закону здійснюється державою (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування) в порядку, визначеному законом.

Новацією ст. 26 Бюджетного кодексу в першу чергу є те, що чітко визначається обов'язковість запровадження в органах державного сектора базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю -- внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. При цьому персональну відповідальність за запровадження й ефективне функціонування цих компонентів покладено на керівників усіх рівнів -- від головного розпорядника (міністра, голови органу тощо) до розпорядників нижчого рівня та навіть керівників окремих підрозділів в установі. Кабінет Міністрів України визначає основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, а також порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту.

Проведений аналіз дозволяє виокремити наступні етапи формування заходів бюджетної політики у процесі становлення ринкової економіки в Україні.

Перший етап (1990 - 1994). Етап зародження ринкового механізму. Ефективних структурних зрушень в економіці через так зване «створююче руйнування» в цей період не відбувається, стара структура економіки погіршується, у ній домінують галузі сировинного та енергетичного спрямування, що привело до становлення рентної моделі економіки. У 1992-

1994 рр. основні зусилля у бюджетному регулюванні держави були спрямовані на досягнення фінансової стабілізації, розбудову державних фінансів, створення дійового механізму функціонування бюджетної системи.

Бюджетна політика у цей період вирішує переважно поточні проблеми, видатки бюджету спрямовуються на фінансування значної кількості підприємств державного сектора. За статистичними даними, прямі видатки бюджету на економічну діяльність (на народне господарство) різко скоротилися. Вчені відмічають, що формування структури бюджетної політики України у цей період пов'язано з великою кількістю проблем. Подальше загальне зниження обсягів виробництва, погіршення фінансово-господарського стану підприємств, зростання обсягів негрошових операцій негативно вплинули на розмір доходів бюджету. Загострення проблем наповнення державного бюджету спричинило до стрімкого нарощування проблеми бюджетної заборгованості. Жорстка грошово-кредитна політика спричинила до виникнення грошових сурогатів і ще більше загострила проблему наповнення бюджету. Зважаючи, що продукція вітчизняних підприємств була неконкурентоспроможною порівняно з імпоротною продукцією, кількість якої значно збільшилася в умовах політики лібералізації міжнародної торгівлі, споживчі витрати підтримували рівень і динаміку імпорту товарів, сприяли поглибленню спаду національного виробництва, нагромадженню продукції на складах, доходи бюджету постійно скорочувалися. Таким чином, збільшення бюджетних видатків практично не стимулювало зростання доходів ні економічних агентів, ні державного бюджету.

Бюджетна політика 1990-х рр. була фрагментарною, адже вирішувалися лише окремі політичні, економічні і соціальні завдання. Поряд з іншими, вагомою причиною стала відсутність практики використання інструментів бюджетної політики для регулювання економічних і соціальних процесів в умовах системної кризи і трансформації суспільства.

Збільшувався дефіцит бюджету без суттєвого збільшення сукупного

попиту. У 1992 р. дефіцит бюджету становив 18,1% ВВП, поступово зменшуючись до 6,9 % у 1993 р. та до 9,3 % у 1994 р. Дефіцит складав 57,5 %, 27,4 і 29,7 % видатків бюджету відповідно у 1992 р., 1993 р., 1994 р.. Покриття дефіциту бюджету здійснювалося за рахунок емісійних джерел. Реалізація бюджетної політики у 1992-1994 рр. емісійних джерел покриття дефіциту державного бюджету негативно позначалося на макроекономічному становищі в країні

Характерною особливістю у цей період стало безсистемне утворення та нагромадження державного боргу шляхом залучення прямих кредитів НБУ, надання урядових гарантій за іноземними кредитами українським підприємствам. Так, протягом 1992 р. заборгованість за міждержавними кредитними лініями зросла до 396 млн дол. США. На початку 1994 р. державний борг становив 4,8 млрд дол. США, у загальній структурі якого переважала частка зовнішнього боргу. З другої половини 1994 р. почалося активне залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій та зовнішніх комерційних (фідуціарних) позик.

Другий етап (1995—1999). Впродовж 1995-1999 рр. відбуваються суттєві зміни у бюджетній політиці. Проводиться цілеспрямована політика змін у структурі видаткової частини державного бюджету та обмеження розміру видатків, крім соціальних виплат, та політика збільшення доходів бюджету через розширення бази оподаткування та часткову відміну необґрунтованих податкових пільг. Зокрема, якщо у 1994 р. видатки на народне господарство становили 23,9 % загальних видатків бюджету, то відповідний показник у 1999 р. дорівнював 13,5 %. У той же час питома вага видатків на соціальні потреби у загальних видатках бюджету за цей період збільшилася відповідно з 30,4 до 40 %.

До 1999 рр. бюджетна політика формувалася у межах „політики фінансової стабілізації”, в несприятливих умовах об’єктивного і суб’єктивного плану. Аналіз показав, що в основі фінансової політики знаходилася використання елементів різних фінансових теорій з

переважанням монетарних підходів. Практика ще раз наглядно продемонструвала, що спроби використовувати теорію макрорегулювання, яка з успіхом сприяла подоланню негативних явищ та сприяла піднесенню тієї чи іншої країни у відриві від конкретних економічних умов іншої країни, приречені на провал. В Україні у цей період відбувається формування ринкового механізму ефективного використання і міжсекторного перерозподілу економічно активного населення, стає реальним безробіття. Зокрема кількість безробітних у 1995 р., обчислена за методологією МОП, становила 1437 тис. осіб, у 2000 р. вона склала вже 2707,6 тис. осіб, тобто зросла в 1,9 раза. Крім цього, значних розмірів набула вимушена неповна зайнятість: від 21,2% (1994 р.) до 37,4% (1999 р.) і 33,5 % (2000 р.) від загальної кількості працівників перебували в адміністративних відпустках, працювали в режимі неповного робочого дня від 6,4% (1994 р.) до 21,8% (2000 р.)

Важливим етапом подальшого удосконалення бюджетної політики стало запровадження у 1997 р. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» у складі місцевих бюджетів бюджету розвитку.

Початкова невизначеність із принципами бюджетної політики поряд з недосконалістю фінансового контролю стали причиною безсистемності в бюджетній політиці на багато років поспіль.

Певне впорядкування процесу формування бюджетної політики мало внести, починаючи з 1995 р., прийняття Верховною Радою України щорічних постанов про основні напрями бюджетної політики (бюджетних резолюцій), в яких на підставі прогнозних показників розвитку економіки визначалися пріоритети бюджетної політики держави на наступний рік у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, державного боргу, дефіциту бюджету та джерел його фінансування. Основні напрями бюджетної політики є основним орієнтиром для уряду у формуванні показників державного та місцевих бюджетів на наступний рік. Водночас, аналіз показує, що вимоги бюджетних резолюцій лише частково враховувалися, у

практиці їх реалізації в процесі формування показників бюджету, в проектах бюджетів на черговий рік, під час розгляду та затвердження закону про бюджет парламентом.

Прогресивним кроком на шляху до забезпечення ефективного управління бюджетними коштами, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті України стало створення у відповідності з Указом Президента України «Про Державне казначейство України» від 27.04.95 № 335/95 при Міністерстві фінансів України Державного казначейства України. Поступове запровадження режиму фінансування бюджетних видатків через систему Державного казначейства, дало змогу взяти під контроль держави усі ресурси бюджету та позабюджетних фондів. Казначейська система дозволила упорядкувати витрачання коштів відповідно до чинного законодавства, зокрема, шляхом встановлення щомісячних лімітів видатків бюджету, посилення поточного контролю за цільовим витрачанням коштів бюджетними організаціями.

З метою створення єдиної системи державних доходів та видатків бюджетів усіх рівнів, забезпечення загальнодержавної та міжнародної співставності бюджетних показників з 1997 р. впроваджувалася загальна структура бюджетної класифікації України. Посилився контроль за ефективним витрачанням бюджетних коштів: з 1997 р. розпочала свою діяльність Рахункова палата України, яка відповідно до ст. 98 Конституції України здійснює контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

В 1996 - 1999 рр. в умовах загострення платіжної кризи в Україні стали широко використовуватися взаємозаліки з бюджетом. На взаємозаліки у цей час припадало до 30% доходів зведеного бюджету України. Найбільшу частку становили взаємозаліки в доходах місцевих бюджетів. Незважаючи на те, що взаємозаліки вводилися як тимчасовий захід, призваний вирішити проблеми з виконанням доходної частини бюджету, сприяти пом'якшенню

платіжної кризи та вдосконалення управління бюджетними коштами, проведення взаємозаліків по видатках бюджетів всіх рівнів у рахунок заборгованості (недоїмки) по податках, зборах, обов'язкових платежах до бюджетів фактично збереглися до 2000 р.

Перебуваючи в стані нестійкої рівноваги, економіка України, з метою створення умов для економічного зростання, потребувала різноманітних механізмів стимулювання. Стабілізаційна політика держави у цей період була спрямована на досягнення стабільного рівня цін, повної зайнятості, а також забезпечення сприятливих умов для економічного зростання. Однак одночасно неможливо вирішити всі проблеми не вдалося внаслідок їх суперечливості.

Бюджетна політика у сфері державного боргу впродовж 1995-1999 рр. відзначалася концентрацією зусиль на зниженні боргового навантаження, результатом стало зменшення розміру державного боргу з 56,1 % ВВП станом на кінець 1994 р. до 36,8 % ВВП на кінець 1997 р. Протягом 1995-1997 рр. дефіцит державного бюджету дещо зменшився порівняно з 1992-1994 рр. і становив відповідно 31,3; 24,3 та 27,3 % загальної суми видатків державного бюджету. У структурі ВВП дефіцит державного бюджету складав 6,9 % у 1995 р, 4,8 % у 1996 р, 6,8 % у 1997 р, що мало нижчі показники порівняно з показниками за 1992-1994 рр. Крім того, змінилася структура джерел покриття дефіциту державного бюджету за рахунок скорочення емісійних джерел, що позитивно вплинуло рівень інфляції. Якщо у 1995 р. за рахунок кредитів Національного банку України покривалося 78,8 % дефіциту державного бюджету, то у 1996 р. - 32,3 %. У 1997 р. у джерелах покриття дефіциту державного бюджету емісійні джерела були відсутні, вагому частку становили кошти від реалізації державних цінних паперів - 76,7 % та зовнішніх запозичень - 23,3 %.

Третій етап розпочався з 2000 р. Характерною особливістю даного періоду стало посилення державного впливу на трансформаційні процеси

економіки.. Вперше після отримання незалежності в Україні відбулося зростання реального валового внутрішнього продукту, яке досягло 5,9 %.

У цей період зусилля бюджетної політики спрямовувалися закладення основ для врегулювання бюджетного процесу в Україні шляхом прийняття у 2001 р. Бюджетного кодексу України та у 2010 році нової редакції Бюджетного кодексу України.

Однак, певним чином законодавчо впорядкувавши бюджетні відносини, чітко визначивши взаємовідносини державного бюджету та місцевих бюджетів, відповідальність за здійснення бюджетних правопорушень Бюджетний кодекс був прийнятий без впровадження Податкового й Адміністративного кодексів України, що негативно позначилося на ефективності бюджетної політики зокрема, таких її вагомих складових, як трансфертна та податкова політика.

2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України

Бюджетне регулювання як складова фінансової політики держави має бути спрямованою на створення умов для довгострокового економічного зростання. Разом з тим, в умовах зниження темпів економічного зростання, можливим є реалізація заходів стимулюючого характеру у сфері податкового та бюджетного регулювання з метою зменшення амплітуди економічного спаду. Ефективність даних заходів, в достатній мірі, залежить від їх цільового спрямування, рівня монополізації економіки та ступеню розвитку державних інститутів. За даними Світового банку Україна за показником ефективності органів державного управління посідає 132 місце із 186 країн, верховенства права – 145 місце серед 214 країн, антикорупційного контролю 175 місце серед 211 країн світу. З огляду на зазначене, важливим та необхідним є суттєве удосконалення інституційного середовища економіки,

забезпечення передумов для зростання рівня ефективності та прозорості функціонування органів державного управління.

З метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку, поставлених перед державою, що вимірюються відповідною сукупністю фінансово-економічних показників, шляхом розробки та реалізації дієвої бюджетної політики існує необхідність здійснення комплексного та періодичного аналізу взаємозв'язків складових системи бюджетного регулювання з макроекономічними показниками розвитку національної економіки. Оцінка ефективності впливу інструментів системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку дозволяє виявити дисбаланси між окремими складовими, певні недоліки в структурі механізму реалізації бюджетної та податкової систем, порушення основних принципів їх функціонування. В умовах трансформації економіки важливим є своєчасний на належний рівень реагування на порушення пропорцій в системі бюджетного регулювання, що надасть можливість підвищити дієвість реалізації бюджетної політики країни, посилити рівень ефективності перерозподілу фінансових ресурсів в державі через бюджетну систему. Підвищення якісного рівня планування та прогнозування бюджету сприятиме розвитку економіки та соціальної сфери, створенню належних умов для функціонування інноваційної та високотехнологічної складової економіки, прискореному розвитку людського капіталу.

Бюджет є вагомим інструментом регулювання соціального розвитку суспільства. За допомогою зміни розмірів таких базових показників як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум у розрізі існуючих категорій населення, використання механізму єдиної тарифної сітки посадових окладів працівників бюджетної сфери та регулювання розміру окладу першого тарифного розряду здійснюється значний вплив на рівень доходів населення, матеріальний добробут громадян. З урахуванням існуючих фінансово-економічних можливостей держава постійно намагається збільшувати соціальні стандарти життя, рівень матеріального

забезпечення працівників бюджетної сфери та непрацевдатних категорій населення.

Формування державних соціальних стандартів здійснюється з метою визначення механізму реалізації соціальних прав та гарантій населенню; обґрунтування обсягів потреби видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та забезпечення, утримання та розвиток соціальної сфери; планування та прогнозування обсягу видатків державних цільових фондів соціального страхування; визначення основних пріоритетів державної соціальної політики та середньострокову перспективу. На основі встановлених державою соціальних стандартів здійснюється розрахунок основних соціальних гарантій – мінімального розміру заробітної плати та пенсії за віком, окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, який визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу та обраховується виходячи з вартості мінімальних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, в тому числі окремо для основних соціальних і демографічних груп населення.

На етапі вдосконалення соціально-економічних відносин важливим є посилення наукової обґрунтованості процесу формування державних соціальних стандартів. Прожитковий мінімум має включати необхідний рівень споживання продовольчих товарів, медикаментів, побутових, комунальних та транспортних послуг з урахуванням демографічних категорій населення. Сучасний стан розрахунку прожиткового мінімуму актуалізує необхідність розширення переліку послуг, які потребують громадяни для підтримки необхідного рівня життєдіяльності та задоволення соціальних та культурних потреб. Важливим є забезпечення динамічності процесу формування соціальних стандартів, які б належним чином адаптувались до змін суспільного життя. Обґрунтовано доцільність

поступового розширення питомої ваги послуг у структурі витрат на товари і послуги споживчого кошика враховуючи зміни обсягів доходів на душу населення. Потребують перегляду та уточнення певні норми споживання товарів і послуг, що впливають на розмір прожиткового мінімуму, який має стати реальним відображенням обсягу фінансових ресурсів для забезпечення достатнього життєвого рівня людини. Крім того, у процесі формування соціальних стандартів слід враховувати регіональні особливості, які впливають на вартість послуг, що входять до розрахунку базового соціального стандарту.

Водночас, державні соціальні стандарти є вагомими показниками бюджету, які формують баланси та пропорції перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему, державні цільові фонди соціального страхування. Недостатній якісний рівень управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення соціальних гарантій зумовлює розбалансування бюджету, порушення принципів економічної обґрунтованості та знижує результативність бюджетної політики у цілому. З 2005 року мінімальна пенсія за віком була встановлена на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, що в свою чергу, був вищим за розмір мінімальної заробітної плати. Реалізація зазначеного порушила страхові принципи формування системи пенсійного забезпечення, які були задекларовані при реалізації пенсійної реформи, вплинула суттєвим чином на збільшення обсягу дотацій пенсійному фонду. Натомість, мінімальна заробітна плата досягла рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб лише у 2010 році. Реалізація даних заходів знизила можливості своєчасного удосконалення методики формування соціальних стандартів.

Актуальним та доцільним є посилення рівня обґрунтованості процесу бюджетного прогнозування, розвиток інституційних механізмів та інструментів бюджетного планування, підвищення дієвості системи моніторингу та управління соціально-економічними ризиками. Відсутність достатнього досвіду управління такими ризиками призвели до зміни підходу

щодо встановлення окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з проявом фінансово-економічної рецесії у 2008 році. Значення відношення приведенного показника до мінімальної заробітної плати поступово знизилось до рівня 0,7 у 2014 році, що зменшило диференціацію в оплаті праці працівників бюджетних установ. Державна політика повинна бути спрямованою на посилення продуктивності праці, сприяти збільшенню обсягів оплати праці в залежності від професійної кваліфікації особи.

Виконання дохідної частини бюджету на даний час здійснюється в умовах дії змін, внесених до податкового законодавства, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету.

За результатами 2016 року до Державного бюджету України надійшло 616283,2 млн. грн., у т.ч. доходів – 612111,6 млн. грн., трансфертів з місцевих бюджетів – 4171,6 млн. гривень. Проти 2015 року надходження до Державного бюджету України зросли на 81588,4 млн. грн., або на 15,3 відсотка. Фактичні надходження становили 101,4 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами, або 97,6 відсотка річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом, в частині власних надходжень та видатків без внесення відповідних змін до Закону України про державний бюджет на відповідний рік (відповідно до частини четвертої статті 23 Бюджетного кодексу України).

У структурі доходів Державного бюджету України у 2016 році частка податкових надходжень становить 81,8 відсотка (+5,2 в.п. до 2015 року) загального обсягу надходжень, неподаткових – 16,8 відсотка (-5,6 в.п. до 2015 року) відповідно. Це пояснюється тим, що у 2015 році до державного бюджету надійшли кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України» у

сумі 61803,6 млн. грн. (за 2016 рік – 38163,8 млн. грн. відповідно) та від продажу 3G ліцензій у сумі 8770,4 млн. гривень.

У структурі податкових надходжень державного бюджету у 2016 році найбільшу питому вагу мали податок на додану вартість – 46,7 відсотка, акцизний податок – 17,9 відсотка, податок та збір на доходи фізичних осіб – 11,9 відсотка, податок на прибуток підприємств – 10,8 відсотка, рентна плата за користування надрами – 7,9 відсотка та ввізне мито – 4,0 відсотка.

У структурі неподаткових надходжень у 2016 році найбільшу питому вагу мали кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України», – 36,8 відсотка, власні надходження бюджетних установ – 32,9 відсотки та частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств, що вилучається до бюджету, та дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських організацій, у статутних капіталах яких є державна власність, – 11,4 відсотка та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій – 5,2 відсотка.

На даний час проводиться виважена політика видатків, спрямована в першу чергу на підвищення обороноздатності держави, своєчасних виплат за борговими зобов'язаннями, фінансування відповідно до планових показників усіх соціальних виплат та допомог.

Видатки Державного бюджету України за 2016 рік проведені в обсязі 684883,7 млн. грн., що на 107972,3 млн. грн., або на 18,7 відсотка більше аналогічного показника 2015 року і відповідає 96,7 відсотка річного плану зі змінами, у тому числі змінами, внесеними до бюджету Верховною Радою України.

У структурі видатків загального фонду державного бюджету у 2016 році найбільші частки припадають на здійснення виплат заробітних плат для працівників бюджетної сфери та соціальних виплат (пенсій, допомог та стипендій).

За економічною класифікацією статей видатків найбільш значне зростання у 2016 році порівняно з 2015 роком зафіксоване за такими статтями видатків: грошове забезпечення військовослужбовців - в 1,5 разу, до 54515,2 млн. грн.; капітальні видатки – в 1,5 разу, до 26635,1 млн. грн.; соціальне забезпечення – в 1,5 разу, до 153282,5 млн. грн.; заробітна плата працівників бюджетних установ - в 1,3 разу, до 33796 млн. гривень.

За функціональною класифікацією видатків у 2016 році проти 2015 року спостерігалось зростання видатків державного бюджету за такими функціями (таблиця 2.3.1):

Таблиця 2.3.1

Показники виконання Державного бюджету України за функціональною класифікацією, млн. грн.

	2016 рік							
	державний бюджет				у т.ч. загальний фонд			
	план (зі змінами), млн. грн.	факт, млн. гривень	до плану, %	темپ росту, % (2016 до 2015)	план (зі змінами), млн. грн.)	факт, млн. гривень	до плану, %	темп росту, % (2016 до 2015)
Загальнодержавні функції (без урахування видатків на обслуговування державного боргу)	25641,9	22255,1	86,8	119,6	20983,4	20159,4	96,1	117,7
Обслуговування боргу	96310,7	95794,2	99,5	113,4	96310,7	95794,2	99,5	113,4
Оборона	66696,4	59350,8	89,0	114,1	55945,3	55851,8	99,8	115,8
Громадський порядок, безпека та судова влада	72525,7	71670,4	98,8	131,2	57954,8	57550,7	99,3	125,7
Економічна діяльність	35932,9	31422,3	87,4	84,6	28036,0	26775,2	95,5	79,6
Охорона навколишнього природного середовища	5353,3	4771,6	89,1	117,7	3167,4	3056,2	96,5	106,8
Житлово-комунальне господарство	38,7	12,5	32,3	58,2	0,0	0,0	-	-
Охорона здоров'я	12816,2	12464,6	97,3	108,9	11303,7	11118,1	98,4	110,8
Духовний та фізичний розвиток	5058,9	4958,9	98,0	74,9	4756,3	4690,4	98,6	74,6
Освіта	38946,8	34826,5	89,4	115,4	21434,8	21378,7	99,7	109,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	152513,7	151961,5	99,6	146,5	151662,7	151523,8	99,9	146,5
Міжбюджетні трансферти	196743,3	195395,3	99,3	112,3	195667,2	194706,2	99,5	112,4
Всього видатків	708578,7	684883,7	96,7	118,7	647222,3	642604,7	99,3	118,0

Касові видатки державного бюджету у 2016 році проти 2015 року зменшилися за такими функціями: економічна діяльність. За 2016 рік видатки зменшилися на 15,4 відсотка (на 5713,1 млн. грн.) до 31422,3 млн. грн., що пов'язано із завершенням наприкінці квітня 2016 року реструктуризації гарантованих зовнішніх кредитів (позик) Державної служби автомобільних доріг України, обслуговування та погашення яких здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2015 року № 1312-р «Про запровадження тимчасового зупинення здійснення платежів з погашення та обслуговування державного боргу і гарантованого державою боргу». Так, за програмою «Виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування» у 2015 році було здійснено касових видатків у обсязі 17646,1 млн. грн., в той час як за 2016 рік лише 5535,0 млн. гривень. До річного планового показника (зі змінами) видатки становили 87,4 відсотка, у тому числі загального фонду – 95,5 відсотка; духовний та фізичний розвиток. За 2016 рік видатки зменшилися на 25,1 відсотка (на 1660,2 млн. грн.) до 4958,9 млн. грн., що обумовлено тим, що бюджетом на 2016 рік не передбачено фінансування бюджетної програми «Виконання боргових зобов'язань за кредитами, залученими під державні гарантії, що використовуються для реалізації завдань та здійснення заходів, передбачених Державною цільовою програмою підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» у зв'язку з реструктуризацією та оформленням ОЗДП гарантованого державою боргу ДП «ФІНІНПРО», що залучався для проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012, в той час як у 2015 році касові видатки за вказаною програмою були здійснені в обсязі 2649,5 млн. гривень. До річного планового показника (зі змінами) видатки становили 98 відсотків, у тому числі загального фонду – 98,6 відсотка; житлово-комунальне господарство. За 2016

рік видатки були здійснені за спеціальним фондом за бюджетною програмою «Фінансування заходів по забезпеченню впровадження та координації проекту розвитку міської інфраструктури, заходів в секторі централізованого теплопостачання України, надзвичайної кредитної програми для України, програми розвитку муніципальної інфраструктури України та заходів з відновлення сходу України» та зменшилися проти 2015 року на 41,8 відсотка, або на 9 млн. грн. до 12,5 млн. гривень.

З прийняттям в 2001 році Бюджетного кодексу України в Україні було започатковано кардинальні зміни в бюджетному процесі, здійснено розмежування видатків на виконання повноважень та закріплено на довготривалій основі джерела надходжень за державним та місцевими бюджетами всіх рівнів. Всі місцеві бюджети набули нового змісту та самостійності Верховна Рада України прийняла новий Бюджетний кодекс (від 8 липня 2010 року № 2456-VI), яким визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Новим кодексом регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

За функціональною класифікацією статей видатків спостерігалися наступні тенденції: зростання видатків на загальнодержавні функції; збільшення видатків на оборону; зростання видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу; збільшення видатків на економічну діяльність; зростання видатків на охорону навколишнього природного середовища; збільшення видатків на житлово-комунальне господарство; зростання видатків на охорону здоров'я; збільшення видатків на духовний та фізичний розвиток; зростання видатків на освіту; збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики

В умовах посилення впливу внутрішніх та зовнішніх викликів у фінансово-економічному середовищі держави зростає значення системи управління державними фінансами як фундаментальної складової для розвитку інших сфер реалізації державної політики.

Важливість подальшого підвищення ефективності системи управління державними фінансами зумовлена необхідністю постійного розвитку, оновлення та реагування на зовнішнє та внутрішнє середовище, що змінюється.

Фінансово-економічна криза виявила значні недоліки у фінансово-бюджетній системі, що зумовило переосмислення ролі бюджетної системи у регулюванні економічних процесів та необхідність подальшого удосконалення системи управління державними фінансами.

При цьому систему управління державними фінансами слід розглядати у широкому розумінні, не обмежуючись питаннями ефективності використання бюджетних коштів, розвитку системи середньострокового бюджетного прогнозування, програмно-цільового методу. Розвиток зазначеної системи потребує не тільки удосконалення роботи центральних органів виконавчої влади, а і посилення діалогу та співробітництва Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України, громадськістю та суб'єктами господарювання.

Важливе значення для розвитку зазначеної системи має поглиблення діалогу між державою та громадськістю шляхом спрощення доступу громадян до інформації з питань бюджету.

Комплексний підхід до питань розвитку системи управління державними фінансами потребує також посилення відповідальності держави

перед бізнесом в рамках реалізації державної податкової політики у частині забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість.

Важливим кроком на шляху подальшого посилення прозорості бюджетних відносин є запровадження системи зовнішнього незалежного аудиту бюджетних доходів згідно з міжнародними стандартами.

Одним з інструментів стимулювання господарської діяльності для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринку є надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Однак, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю за наданням такої допомоги призводить не лише до створення нерівних умов для провадження підприємницької діяльності та спотворює ринкові відносини, а і знижує ефективність використання державних ресурсів та ефективність реалізації економічної політики в цілому. У зв'язку з цим необхідно створити дієву систему регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Зважаючи на те, що держава шляхом здійснення закупівель державними органами, підприємствами та організаціями істотно впливає на розвиток національної економіки, актуальним питанням розвитку системи управління державними фінансами є також розвиток та удосконалення системи державних закупівель, насамперед через приведення законодавства у цій сфері у відповідність з міжнародними стандартами.

Важливою складовою подальшої роботи є визначення переліку квазіфіскальних операцій та органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки можливого впливу таких операцій на показники бюджету під час оцінки його дефіциту, що має здійснюватись шляхом постійного моніторингу державою показників заборгованості суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Визначення Президентом України євроінтеграційного вектору розвитку держави вимагає максимального врахування під час забезпечення розвитку системи управління державними фінансами законодавства Європейського

Союзу. Водночас слід зауважити, що успіх такої роботи залежатиме від врахування специфіки фінансово-економічної системи України.

Подальший розвиток системи управління державними фінансами як один з багатьох напрямів реалізації державної політики на початковому етапі реалізації цієї Концепції повинен здійснюватись в рамках Програми економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” як основоположного документа з розвитку держави на середньострокову перспективу. Зазначене зумовлено також необхідністю сталості та узгодженості реалізації державної політики.

Причинами вказаних проблем є: низька фінансова незалежність. Згідно з розрахунками Асоціації міст у 2009 р. недофінансування видатків на місцевому рівні склало 12,1 млрд. грн. Питома вага доходів, що не враховуються при розрахунках трансфертів⁵, у 2006 - 2009 рр. складала 10 - 13 % і має тенденцію до скорочення. При цьому брак ресурсів на делеговані повноваження знижує відповідальність місцевої влади за якість надаваних послуг; недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних трансфертів. Усупереч положенням ст. 105 Бюджетного кодексу відсутній закон, що визначає принципи й критерії розподілу інвестиційних субвенцій. Формула дотацій вирівнювання ускладнена безліччю коефіцієнтів. Це знижує прогнозованість і стабільність доходів місцевих бюджетів; обмеженість у доступі до запозичень. Чинне законодавство унеможлиблює для більшості місцевих бюджетів використання запозичень для інвестицій на місцях; нечіткий розподіл і брак повноважень. У Бюджетному кодексі видаткові повноваження розподілені як відповідальність за фінансування бюджетних установ за типом (школи, лікарні), а не суспільною функцією (освіта, медична допомога). Формування бюджетів на рівні закладів ґрунтується на секторних нормативах.

Таким чином, органи місцевого самоврядування обмежені в можливостях оптимізувати ресурси; брак контролю за витратою коштів на

місцях. На місцевому рівні де-факто відсутній зовнішній аудит, а внутрішній проводиться з недостатньою комплексністю й системністю.

Цілями реформи є: підвищення якості послуг, що надаються за рахунок місцевих бюджетів; підвищення частки інвестиційних видатків на місцях.

Досягнення цілей на період реформи передбачає вирішення таких завдань: підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень; підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів; упорядкування відносин місцевих бюджетів з центром (оптимізація розподілу видаткових повноважень, удосконалення порядку розподілу трансфертів); збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Підвищення доходів місцевих бюджетів передбачає: перерозподіл доходів між державним і місцевими бюджетами, а саме передання на місцевий рівень таких додаткових доходів: плата за ліцензії й сертифікати, державну реєстрацію; плата за використання природних ресурсів; плата за надані в оренду ставки, що перебувають у басейнах рік загальнодержавного значення; збільшення доходів, що не враховуються при розрахунках міжбюджетних трансфертів, шляхом включення до їх списку: плати за землю в повному обсязі; адміністративних штрафів; плати за торговий патент на проведення деяких видів підприємницької діяльності [43-44].

Зміна правил і принципів надання міжбюджетних трансфертів на основі врегулювання порядку розрахунків міжбюджетних трансфертів (поліпшення методики розрахунків видатків на делеговані повноваження, організація збирання даних щодо вартості послуг у регіонах).

Підвищення ефективності витрати коштів на місцях передання на місцевий рівень видаткових повноважень, а саме: скасування секторних нормативів, що регламентують витрату коштів на місцях, і проведення пов'язаних реформ, у т. ч. щодо зміни принципів фінансування освіти, охорони здоров'я, дозволу місцевій владі оптимізувати мережу бюджетних установ та їх персонал; зміна законодавства з метою створення механізмів

для об'єднання ресурсів місцевих бюджетів у рамках фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні; оптимізація поділу повноважень між різними рівнями органів влади; впровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні: затвердження документів для впровадження й застосування програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, запровадження програмної класифікації на місцевому рівні; інвентаризація державних цільових програм, що виконуються за рахунок місцевих бюджетів, і приведення їх у відповідність до наявних ресурсів; удосконалення систем моніторингу й оцінювання використання бюджетних коштів, забезпечення зовнішнього аудиту місцевих фінансів та проведення пов'язаних реформ щодо впровадження внутрішнього аудиту відповідно до міжнародних стандартів (INTOSAI); віднесення до делегованих видатків місцевих бюджетів видатків, розподіл яких не надає можливості фінансувати повноваження в потрібному обсязі, а саме видатків на: позашкільну освіту; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів; центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціальні гуртожитки; грошову компенсацію фізичним особам, які надають соціальні послуги; зоопарки; підвищення прозорості формування й виконання місцевих бюджетів шляхом зміни періодичності публікації й розширення обсягу інформації про виконання місцевих бюджетів; впровадження середньострокового планування, що у свою чергу передбачає: закріплення в законодавстві норм, що визначають процедуру середньострокового планування; розроблення методології середньострокового бюджетного планування; запровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу.

Підвищення інвестицій та оновлення інфраструктури на місцях: створення основних законодавчих принципів і критеріїв розподілу інвестиційних субвенцій; запровадження стандартних процедур конкурсного відбору проектів, що мають реалізовуватися за рахунок бюджетних коштів; спрощення доступу місцевих бюджетів до кредитних ресурсів

(удосконалення законодавчої бази, що регулює питання залучення коштів місцевими органами влади, посилення прав кредиторів щодо своєчасного погашення й обслуговування місцевого боргу); зарахування до місцевого бюджету розвитку частини податку на прибуток підприємств (крім комунальних та державних підприємств) і частини податку з доходів фізичних осіб, що зараз повністю використовується для фінансування делегованих повноважень; збільшення власних доходів місцевих бюджетів шляхом реформування місцевих податків і зборів (скасування податків з низьким потенціалом, зміна правил адміністрування), запровадження податку на майно; проведення пов'язаних реформ у секторі ЖКГ (планомірне підвищення тарифів до економічно обґрунтованого рівня).

Реформа міжбюджетних відносин має бути тісно пов'язаною з реформою місцевого самоврядування й адміністративно-територіальною реформою, що забезпечить створення системи адміністративно-територіальних одиниць, спроможних виконувати покладені на них функції.

Основними напрямками реформування місцевих бюджетів є: розширення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перерозподілу доходів між державним та місцевими бюджетами, перегляду складу доходів I та II кошиків місцевих бюджетів, розширення переліку місцевих податків і зборів; компенсації втрат надходжень місцевих бюджетів, пов'язаних з наданням державою пільг по сплаті податків; стимулювання соціально-економічного розвитку територій шляхом збільшення інвестиційної складової місцевих бюджетів удосконалення порядку та умов надання субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам; формування стабільної нормативно-правової бази з врахуванням вищезазначених напрямків реформування системи міжбюджетних відносин.

Бюджетний кодекс України передбачає ряд норм, спрямованих на сприяння регіональному економічному зростанню з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів, запровадженню нових інструментів стимулювання регіонального розвитку та вдосконаленню

міжбюджетних відносин. Але, незважаючи на позитивні надбання, деякі питання залишилися невирішеними, тому існує поле для подальшого їх вивчення та вирішення.

Досягнення значного рівня ефективності від проведення бюджетної реформи потребує, перш за все, впорядкування системи адміністративно-територіального устрою, з урахуванням рівня розвитку інфраструктури територій, наявності природно-ресурсного потенціалу тощо.

Як свідчить досвід європейських країн, територіальні громади, здатні забезпечити належну якість управління та розвитку, мають об'єднувати 3-5 тис. мешканців.

Взяти до уваги хоча б той факт, що враховані МФУ видатки на утримання місцевих рад не забезпечується в повному обсязі фінансування навіть заробітної плати. У зв'язку з цим на утримання апаратів рад витрачаються доходи, які повинні спрямовуватись на фінансування регіональних програм. Проведення адміністративно-територіальної реформи сприятиме скороченню чисельності управлінців на місцях, що дасть змогу вивільнити значну частину коштів, які можна буде спрямувати на розвиток регіону.

Бюджетним кодексом у новій редакції передбачений цілий ряд заходів щодо удосконалення міжбюджетних відносин з метою зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, створення належних умов для виконання органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади покладених на них функцій.

Зокрема, з метою збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів шляхом подальшої децентралізації управління бюджетними коштами вперше до місцевих бюджетів передаються доходи державного бюджету, а саме: по 50% плати за користування надрами загальнодержавного значення, збору за спеціальне використання водних ресурсів загальнодержавного значення, збору за спеціальне використання лісових

ресурсів державного значення; плата за ліцензії та сертифікати, державну реєстрацію (6 видів) тощо.

До видатків місцевих бюджетів, що враховуватимуться при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, включено фінансування заходів з позашкільної освіти, центрів соціальної реабілітації, фінансування яких зараз здійснюється за рахунок доходів, що не враховуються при визначенні трансфертів. Тим самим вивільнено ресурс на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування.

Але, при цьому необхідно звернути увагу на те, що збільшення доходної частини місцевих бюджетів при фінансуванні існуючої мережі бюджетних установ без збільшення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, які застосовуються при формульному обрахунку видатків по відповідних галузях, призведе до збільшення вилучення надлишку доходів з окремих місцевих бюджетів. Необхідним є збільшення нормативів бюджетної забезпеченості, що дасть змогу забезпечити асигнуваннями не тільки фінансування захищених статей видатків, а і розвиток матеріально-технічної бази бюджетних установ.

Новим Бюджетним кодексом також передбачено збільшення ресурсу місцевих бюджетів на виконання власних повноважень, розширено джерела формування доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. До таких доходів передбачено в повному обсязі зараховувати: плату за землю, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва (до бюджету розвитку); плату за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності; фіксований податок на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності; надходження адміністративних штрафів; частину податку на прибуток підприємств (крім комунальних підприємств); податок на нерухоме майно.

Поряд із цим, зарахування плати за землю передбачається лише до бюджетів місцевого самоврядування, в обласному та районних бюджетах вказані надходження відсутні.

Крім того, новим Бюджетним кодексом передбачено зменшення відрахувань до обласного бюджету по збору за забруднення навколишнього природного середовища з 50% до 20%, що призведе до зменшення надходжень на 10 млн.грн. в порівнянні з фактичними надходженнями за 2009 рік. Це зменшує фінансовий ресурс на рівні області, який міг би бути спрямований на покращення екологічної ситуації всього регіону. Підприємства, розташовані на території окремої адміністративно-територіальної одиниці і сплачують податок до її бюджету, наносять шкоду навколишньому середовищу і здоров'ю жителів інших територіальних громад. Останні за відсутності відповідних надходжень для здійснення природоохоронних заходів можуть розраховувати тільки на допомогу з обласного бюджету. Отже, отримуємо неможливість концентрації фінансового ресурсу на рівні області, накопичення коштів в одних бюджетах, без урахування реальної потреби в них, незначні обсяги надходжень до окремих бюджетів.

Крім того, для збільшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів необхідне закріплення відрахування 10% рентної плати за нафту, природний газ, газовий конденсат, що видобуваються на території області до загального фонду відповідних місцевих бюджетів за місцем розташування.

Дотримання вищезазначених принципів на практиці, запровадження формульних розрахунків, формування достатнього ресурсу державного бюджету на надання субвенцій місцевим бюджетам сприятиме забезпеченню поступового соціально-економічного розвитку регіонів.

Реалізація вищевказаних заходів сприятиме зміцненню фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій, підвищенню соціального захисту та добробуту громадян.

3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції

Забезпечення довгострокового економічного зростання та якісної структури перебудови економіки потребує мобілізації усіх напрямів державної економічної політики, зокрема і бюджетної. Зміна параметрів соціально-економічної системи зумовлює постійне посилення вимог до формування та проведення ефективної бюджетної політики. Це пояснюється тим, що бюджетна політика є активним елементом системи державного регулювання, визначальним фактором управління економічними й соціальними процесами, їх розвитком. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень.

Бюджетна політика є системою заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію поставлених завдань та цілей з економічного та соціального розвитку. Вона має сприяти державній підтримці зростання економіки та створенню умов для залучення інвестицій. Стратегічною метою бюджетної політики є забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні.

Проведення державної бюджетної політики забезпечується різними шляхами, серед яких потрібно вирізнити перегляд податкових ставок; зміну обсягу і структури державних видатків; зміну балансу між доходами і видатками бюджету, заміну джерел фінансування його дефіциту; встановлення граничних обсягів державного боргу, зміну його структури і джерел фінансування.

Бюджетна політика у сучасних умовах повинна бути спрямована на підвищення рівня життя населення, збільшення обсягу заробітної плати, сприяння ціновій та валютно-курсовій стабільності. Проект державного бюджету повинен формуватися на показниках економічного і соціального розвитку країни, сприяти створенню умов для розвитку виробництва,

стимулювання економічної й соціальної розбудови держави; реалізації виваженої боргової політики; надання послуг для задоволення суспільних потреб, виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням реальних державних ресурсів; поступового підвищення соціальних стандартів; проведення реформування міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій.

Доцільним є підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування, шляхом закріплення додаткових дохідних джерел; підвищення рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні обсягів надходжень до місцевих бюджетів; інвестиційної складової частини місцевих бюджетів, зокрема, шляхом збільшення кількості джерел надходження до бюджету розвитку; удосконалення системи надання та використання субвенцій на реалізацію цільових інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку; удосконалення механізмів розрахунку видатків, що враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, зокрема шляхом наукової обґрунтованості розрахунків нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них, а також застосування з цією метою галузевих стандартів надання суспільних послуг; використання фінансових важелів подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку територій; розроблення програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу на основі науково обґрунтованих пріоритетів регіонального розвитку.

Ефективність бюджетної політики потрібно оцінювати на основі двох критеріїв: по-перше, фіскальної ефективності бюджетної політики, по-друге, її соціально-економічної ефективності. Запорукою успіху місцевої бюджетної політики є її прозорість, відкритість і зрозумілість як для представницьких органів влади, так і для населення відповідної території, її публічна підтримка. Реалізація ефективної бюджетної політики у сфері місцевих фінансів повинна відігравати значну роль у процесі регулювання економічного розвитку регіонів. Хронічна нестача фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їх дохідних джерел стали проблемою загальнодер-

жавної ваги. Як наслідок, на місцях не вирішують найбільш важливі життєві проблеми людей, занепадають сільське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я.

З метою підвищення рівня бюджетної збалансованості важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом розроблення головними розпорядниками бюджетних коштів середньострокового прогнозу видатків за бюджетними програмами на основі визначених пріоритетних завдань діяльності та результативних показників, яких необхідно досягти у перспективному періоді; забезпечення системного підвищення мінімальної заробітної плати, посадового окладу працівникам першого розряду Єдиної тарифної сітки, прожиткового мінімуму; надання соціальної допомоги; пільг та компенсацій за професійною ознакою відповідним категоріям громадян; збільшення допомоги після народження дитини.

Від виваженого вибору напрямів розвитку бюджетної політики значною мірою залежить загальний соціально-економічний розвиток держави. Бюджетна політика повинна реалізовуватися і формуватися на наукових засадах, відповідати національним інтересам і соціально-економічній стратегії держави. Науковий підхід до розроблення бюджетної політики, знання і вивчення чинників, що визначають бюджетну політику, передбачають її відповідність закономірностям суспільного розвитку, постійне врахування теоретичних положень і висновків бюджетної теорії. Порушення цієї важливої вимоги призводить до великих втрат в економіці.

Сьогодні під час формування бюджетної політики в сфері доходів необхідно враховувати економічне становище в Україні, завдання національної економіки: стимулювання динамічного розвитку економіки, структурну перебудову економіки, зменшення інфляції, стимулювання розвитку самозайнятості, підвищення добробуту населення. Кінцевою метою формування доходної частини Державного бюджету має бути пошук паритету між інтересами підприємництва та державними інтересами. Це означає, що бюджетна політи-

ка доходів не повинна бути тягарем для підприємництва та стримувати його економічний розвиток.

Реалізація бюджетної політики у сфері підтримки регіонального економічного зростання здійснюватиметься шляхом: підтримки стійкого економічного розвитку регіонів з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів; концентрації державної підтримки розвитку регіонів у державному фонді регіонального розвитку; збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України шляхом удосконалення міжбюджетних відносин та підвищення самодостатності місцевих бюджетів, що передбачає, зокрема: здійснення розрахунку видатків, що враховують під час визначення міжбюджетних трансфертів, на підставі державних соціальних стандартів та нормативів; проведення інвентаризації нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів під час здійснення видатків місцевих бюджетів, та відміну обов'язкового застосування таких нормативів; вивчення можливостей розширення надходжень до бюджету розвитку; удосконалення методологічної нормативної бази програмно-цільового методу в бюджетному процесі на місцевому рівні, застосування такого методу під час складання та виконання місцевих бюджетів у пілотних регіонах; впровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу; проведення заходів, передбачених угодами щодо регіонального розвитку областей, укладених між Кабінетом Міністрів України та відповідними радами; внесення змін до актів законодавства щодо забезпечення фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні; бюджетної децентралізації, насамперед передачі місцевим бюджетам видатків державного бюджету за окремими бюджетними програмами у сфері освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, дорожнього господарства та енергоефективності, заходи з реалізації яких мають забезпечувати органи місцевого самоврядування, з одночасним виділенням державою коштів для забезпечення таких видатків; удосконалення механізму визначення і розподілу субвенцій на виконання

інвестиційних програм (проектів) через встановлення критеріїв їх розподілу на підставі формалізованих параметрів, запровадження стандартних процедур конкурсного відбору інвестиційних програм (проектів), реалізацію органами місцевого самоврядування права розподілу таких субвенцій за об'єктами.

Піднесення рівня життя громадян не можливе без економічного зростання, яке досягається за рахунок прискорення розвитку підприємницької діяльності й підвищення ефективності державного регулювання економічних та соціальних процесів. Зміцнення вітчизняного бізнесу досягається, передусім, шляхом підвищення його конкурентоспроможності, а це можливо за нарощування інвестицій та забезпечення їх раціонального використання, зокрема спрямування їх на проведення реконструкції підприємств, упровадження інновацій, посилення позицій вітчизняного бізнесу на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Основним завданням бюджетної політики є подальша стабілізація державних фінансів з метою стійкого економічного зростання, яка передбачає: фінансування дефіциту державного бюджету переважно шляхом здійснення внутрішніх запозичень; утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на рівні 2,5 відсотка валового внутрішнього продукту; зменшення частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет, шляхом: уповільнення темпів зростання реалізації підакцизних товарів (алкогольні напої, пиво та тютюнові вироби) у зв'язку з підвищенням ставок акцизного податку; поліпшення управління державним боргом з метою подальшого скорочення його обсягу до економічно безпечного рівня (не більш як 30 відсотків валового внутрішнього продукту); надання державних гарантій в обсязі не більш як 1 відсоток валового внутрішнього продукту для реалізації виключно інвестиційних та інноваційних проектів, спрямованих, зокрема, на розвиток експортного потенціалу національної економіки; підвищення ефективності здійснення капітальних видатків та встановлення частки інвестиційних витрат зведеного бюджету на рівні не менш

як 5 відсотків валового внутрішнього продукту, а також удосконалення механізму їх розподілу і контролю за використанням; запровадження механізму середньострокового бюджетного прогнозування на всіх етапах бюджетного процесу; забезпечення прозорості системи державних фінансів на основі створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи.

Для того, щоб бюджетна політика держави була ефективною, потрібно: чітко регламентувати законодавчо процес акумуляції й руху фінансових потоків, забезпечення їх прозорості для суспільства; забезпечити високі темпи зростання національної економіки як основного чинника зниження фінансових ризиків під час розроблення показників державного бюджету; досягти надійності прогнозу основних макроекономічних показників, на основі яких формуються дохідна й видаткова частини державного бюджету, -обсягів і темпів зростання ВВП, темпів інфляції, валютного курсу; дотримуватися об'єктивності під час формування дохідної частини бюджету; оптимізувати бюджетні витрати, що сприятиме повноцінному фінансовому забезпеченню реалізації державних функцій.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В сучасному суспільстві бюджет, об'єднуючи основні фінансові категорії, є провідною ланкою системи державних фінансів та відіграє важливу економічну і політичну роль. Бюджет, будучи основним засобом мобілізації і використання фінансових ресурсів, дає можливість впливати на економічні процеси, фінансувати структурну перебудову економіки, стимулювати розвиток її пріоритетних секторів, прискорювати інтенсифікацію виробництва відповідно до рівня розвитку суспільства, забезпечувати соціальну підтримку найменш захищених верств населення. Відображаючи розміри необхідних державі фінансових ресурсів і реально наявних резервів бюджет визначає податковий клімат; фіксує конкретні напрями витрачання коштів, процентне співвідношення витрат по галузям і територіям, є конкретним виразом економічної політики держави.

Теоретичне осмислення сутності бюджетної політики, принципів її формування та реалізації – одне з найважливіших завдань сучасної економічної науки. Як у методологічному, так і в науково-практичному плані залишаються недостатньо досліджені питання, зумовлені розумінням інституційних змін у бюджетному просторі, що відбуваються внаслідок фінансово-економічних трансформації, а також застосуванням нових підходів, які б забезпечили якісний рівень формування та реалізації бюджетної політики.

Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи бюджетного регулювання, спрямованої на управління результатами на основі використання сукупності механізмів бюджетної підтримки, удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. Вагомим напрямом посилення ступеня взаємоузгодженості бюджетної політики та стратегії соціально-економічного розвитку країни стало застосування у бюджетному процесі програмно-цільового методу планування видатків

бюджету та запровадження моделі бюджету розвитку на державному та місцевому рівнях.

Вагомого значення набувають питання розробки теоретико-методологічних положень щодо: оцінки ефективності інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії; формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання; планування бюджетних видатків у системі соціально-економічного розвитку країни; використання дефіциту бюджету у системі фінансово-економічних відносин; управління державним боргом; оцінки ефективності планування та виконання місцевих бюджетів; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин та визначення напрямів зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування; обґрунтування домінант бюджетної архітекτονіки в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку економіки; середньострокового бюджетного прогнозування та планування як механізму реалізації бюджетної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства; обґрунтування концепції бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень; оцінки ризиків бюджетної системи з врахуванням індикаторів фінансово-бюджетної стабільності, стійкості та збалансованості бюджетної системи.

Важливими цілями і завданнями бюджетної політики, яка взаємопов'язана із програмою довгострокового соціально-економічного розвитку, виступають зростання рівня споживання населення, удосконалення політики у сфері доходів бюджету, економія бюджетних видатків, збалансування бюджету, удосконалення міжбюджетних відносин, середньострокове та довгострокове бюджетне планування, посилення дієвості державного фінансового контролю.

Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи

державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення суспільних потреб. Показано, що цільова функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Архітектоніка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, яка ґрунтується на правилах, нормах, організаційних структурах, що у сукупності повинні цілеспрямовано формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства. Підвищення ефективності механізму функціонування інституту бюджетної політики потребує врахування трансакційних витрат та створення засад для їх зниження в умовах трансформаційного періоду; необхідно виокремлювати витрати бюджетного процесу, зумовлені постійними змінами, які вносяться у процесі реалізації бюджетної політики.

Удосконалення бюджетної політики передбачає використання системи відповідних показників запровадження оцінки її ефективності, що надасть можливість внесення необхідних інституційних змін у бюджетне середовище. Розвиток інституту бюджетної політики має відігравати провідну роль в ініціюванні змін у системі державних фінансів, тобто мати функцію системоутворюючої складової удосконалення бюджетної системи, бюджетного процесу та бюджетних відносин, він призначений для визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань бюджетних перетворень відповідно до стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев І. В. Бюджетна система : навчальний посібник [Текст] / Алексеев І. В., Ярошевич Н. Б., Чушак-Голобородько А. М. – К. : Хай – Тек Прес, 2007. – 376 с .
2. Базилевич В.Д. Посилення ролі фінансів у трансформаційній економіці // Фінанси України. – 2004. – №5. – с. 5–9.
3. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. – К: Атіка, 2002. – 368 с.
4. Бак Н. А. Міжбюджетні відносини як складова бюджетного регулювання // Фінанси України. – 2002. – №5. – с.78–82.
5. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
6. [Богма О. С.](#) Розвиток інституціональної складової державного регулювання забезпечення бюджетної безпеки України : монографія ; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2017. 367 с.
7. [Бондарук Т. Г.](#) Бюджетний менеджмент : Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : Август Трейд, 2016. 891 с.
8. Борисов А. Б. Большой энциклопедический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2001. – 895 с.
9. Буковинський С.А. До питання про Бюджетний кодекс України // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 3 –13.
10. Булгакова С. О. Казначейська система виконання бюджету / [С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко, Н. І. Сушко та ін.]. – К. : КДТЕУ, 2000. – 249 с.
11. Бюджетна політика держави [Текст]// Інвестгазета: нормативна база. – Київ. – 2010. – №27-28(745. – С. 22-31.
12. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозової невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. - К. : НАДУ, 2010. - 44 с.

13. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень : Аврамченко К. В. та ін.; Ін-т суспіл.-екон. дослідж. Київ: СТ-ДРУК, 2016. 110 с.
14. Бюджетна система : уклад.: Андрейків Т. Я., Оліярник В. В. Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2016. 287 с.
15. Бюджетна система [І. І. Кичко та ін.] ; Чернігів. нац. технол. ун-т. - 2-ге вид., перероб. і допов. Чернігів ; Ніжин : Лук'яненко В. В. : Орхідея, 2016. 256 с.
16. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Урядовий кур'єр. – 17 серпня 2010. – № 151.
17. Бюджетні установи: бухгалтерський облік, національні стандарти, оподаткування та звітність : Лемішовський В. І. та ін. ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Ін-т економіки і менеджменту, Аудит. фірма "Зах. аудит. група". Львів : Растр-7, 2016. 1023 с.
18. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
19. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України. – К: НІОС. – 2002. – 608 с.
20. [Возняк Г.В.](#) Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : монографія ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України", 2016. 519 с.
21. Волобуев В. Бюджетная политика США в 80–90-е годы // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 12. – С. 100–110.
22. Григорівська О. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки [Текст]// Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – Київ. – 2011. – № 4 (43). – С. 29-33.

23. Грицюк Т. В. Бюджетное регулирование, макроэкономическая стабильность и экономический рост / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. – 2003. – 13 (127). – С. 14 – 26.
24. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 1(10). – С. 19–34.
25. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 712 с.
26. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти : монографія / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2016. 395 с.
27. Державні фінанси в транзитивній економіці / Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. та ін. За заг. ред. д.е.н., проф. Карліна М.І. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.
28. Дзюблюк О. В. Неконвенційні заходи монетарної політики: досвід федеральної резервної системи США. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16, № 3. С. 357–381
29. Жибер Т.В. Бюджетна політика України / Т.В. Жибер // Фінанси України. – 2005. – №8. – С. 7–11.
30. Запатріна І. В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 4 (125). – С. 38 – 45.
31. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
32. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужніков, Л. М. Бабич, А. М. Соколовська, Ю. В. Чередниченко ; за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.

33. Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління: монографія ; Одес. нац. екон. ун-т. - Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. 258 с.
34. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: Сіденко В. Р., Скрипниченко В. Р., Пономаренко В. С., Чугунов І. Я. та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
35. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
36. Кириленко О. П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 3-17.
37. Кирильчук Є. І. Бюджетна політика України: сучасні реалії та світова фінансова криза / Є. І. Кирильчук; Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2009. – 33 с.
38. Ковальова Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т. М. Ковальова, С. В. Барулин. – 2-е изд. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.
39. Кодацький В. П. Доходи і витрати Державного бюджету України в сучасних умовах // Економіка. Фінанси. Право. – № 3/2008. – С. 16–17.
40. [Коляда Т. А.](#) Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2016. 395 с.
41. Комягин Д. Л. Словарь бюджетных терминов / Д. Л. Комягин // Право и экономика. – 1997. – № 23–24. – С. 43–46.
42. Крикун Т.І. Державні видатки у системі бюджетного регулювання / Т.І. Крикун // матеріали наук.-практ. конф. [«Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері»], (Київ, 14–15 квітня 2011 р.) – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – С. 199–200.
43. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 256 с.

- 44.Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
- 45.Лисяк Л.В. Бюджетна складова соціально-економічного розвитку / Л.В. Лисяк // Фінансово-бюджетна політика в контексті соціально-економічного розвитку регіонів : тези міжнар. наук.-практ. конф.; Дніпропетровськ, 10–20 берез. 2009 р. ; у 2-х т. – Т. 1. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2009. – С. 120.
- 46.Лисяк Л.В. Вплив бюджетної політики держави на економічні і соціальні процеси / Л.В. Лисяк // Вісник Дніпропетр. держ. фін. акад. – 2007. – № 1 (17). – С. 32–37.
- 47.Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. – Харків: Форт, 2000. – 296 с.
- 48.Лютій І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютій, Л.М. Демиденко, Ю.Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 3–12.
- 49.Льовочкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання // Фінанси України. – 2000. – №12. – С. 25–33.
- 50.Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес-Інформ.* 2017. № 11. С. 323–327
- 51.Макогон В. Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Бізнес-Інформ.* 2017. № 9. С. 58–62.
- 52.Макогон В. Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1(90). С.74–82.
- 53.Макогон В. Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес-Інформ.* 2017. № 10. – С. 314–318.

- 54.Мацюра С. І. Бюджетна політика органів місцевого самоврядування [Текст] : автореферат дис... канд. екон. наук. – Київ : ДННУ"Академія фінансового управління", 2012. – 20 с.
- 55.Методологія управління бюджетними програмами : С. Д. Бушуєв та ін. ; за ред. С. Д. Бушуєва, С. В. Цюцюри ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Київ : КНУБА, 2016. 195 с.
- 56.Міжнародний досвід сереньострокового бюджетного планування: уроки для України [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот. М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 31 с.
- 57.Міжнародний досвід формування основних напрямів бюджетної політики [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот.: Д. Серебрянська, М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 27 с.
- 58.Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 3 томах / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій ; за заг. ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.
- 59.Мяковський А. І. Антикризове управління державними фінансами: питання стратегії та ефективних рішень / А.І. Мяковський // Фінанси України. – № 12. – 2012. – С. 7–23.
- 60.Мяковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. Мяковський, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. –№ 5. – С. 5–15.
61. Онищенко С. В. Бюджетна безпека України: сутність, загрози та шляхи забезпечення. Монографія. Київ : Знання України, 2017. 403 с.
- 62.Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Доступний з <http://www.me.gov.ua/>
- 63.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.

- 64.Пантелєєв В. П. Бюджетна система : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 377 с.
- 65.Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2005. – 642 с.
- 66.Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI // Голос України. – 2010. – № 229.
- 67.Положенко Д.В. Державний бюджет України і його грошове наповнення // Фінанси України. – 2004. – №3. – С. 19–26.
- 68.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2016 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761
- 69.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2017 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59706
- 70.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047
- 71.Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 40–45.
- 72.Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наук. доп. Луніна І. О. та ін. ; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної ; НАН України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ : [б. в.], 2016. 69 с.
- 73.Ряскова М.В. Бюджетная политика как инструмент государственного регулирования. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 145 с.
- 74.Селищев А. С. Макроэкономика / А. С. Селищев ; под ред. А. С. Леусского. – СПб. : Питер, 2001. – 440 с.
- 75.Словник сучасної економічної теорії Макміллана / За ред. Д. Пірса ; пер. з англ. – К. : АртЕК, 2000. – 640 с.
- 76.[Станкус Т.](#) Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів : Швейцар.-укр. проект "Підтримка децентралізації в Україні" DESPRO, Swiss resource Centre and consultancies for development Skat. Харків : Фактор, 2017. 126 с.

- 77.Тарасюк М. В., Малярчук О. В.Сучасний стан реалізації інноваційної політики України та її фінансове забезпечення. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С.19–24.
- 78.Титарчук І. М. Бюджетний менеджмент : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт, 2016. 331 с.
- 79.Токарева Т.А. Бюджетное регулирование – основа бюджетного планирования. – К., 1988. – 80 с.
80. Токарева К. О. Структура бюджету: фінансово-правовий аналіз : монографія ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 183 с.
- 81.Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
- 82.Финансово-кредитный энциклопедический словарь ; кол. авт. под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
- 83.Финансы / Под ред. А.М.Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 384 с.
- 84.Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1997. – 549 с.
- 85.Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / [С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
- 86.Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
- 87.Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : ПоліграфКонсалтинг, 2007. – 312 с.
- 88.Чугунов І. Я., Зварич О. В. Доходи бюджету як складова системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов, О. В. Зварич // Наукові праці НДФІ. – 2007. – Вип. 1 (38). – С. 3–13.

- 89.Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства /І.Я. Чугунов, Л.В. Лисяк // Фінанси України. –2009. – №11.–С.3–11.
- 90.Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку // К.: НІОС, 2003. – 488 с.
- 91.Чугунов І.Я., Козарезенко Л.В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3. С. 116–132.
- 92.Юрій С. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермізм, реалії і перспективи [Текст]// Світ фінансів. – Тернопіль. – 2010. – № 4. – С. 7-27.
- 93.Ярошенко Ф.О. Реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія / колектив авторів [заг. редакція Ф.О. Ярошенка]. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 544 с.
- 94.Mcgee W. R. he Philosophy of Taxation and Public Finance / W. R. Mcgee. – Springer Verlag, 2003. 394 p.
- 95.Muzellec R. Finances Publiques / R. Muzellec ; Sirey, Coll. Intégral Concours. 14ème éd. 2006. 714 p.
- 96.Tanzi V., Scmiknecht L. Public Finances and Economic Growth in European Countries. Fostering Economic Growth in Europe. Conference volume of the 31st Economics Conference of the Oestereichische Nationalbank. Vienna, 2003. P. 178–196.
- 97.Terrien G., Reynaud P., Reynaud Y. Finances publiques categories A et B. Edition 2009 cours, entrainement: Foucher, Coll. Concours Fonction publique, 2008. 384 p.
- 98.Кругман П. Р. The return of Depression Economics : пер. с англ. Москва: Эксмо, 2009. 336 p.
- 99.Winston C. Evans, Jack Matzer, Kay Cecil Spearman, David W. Tees. Accounting as a Management Tool. LGFM. Book 2. Bratislava, 2000. 104 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

ВВП, державні витрати, доходи та борг в країнах Європейського союзу за 2007-2016 роки, млрд. євро

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП	12983,3	13054,6	12297,0	12817,3	13192,5	13448,7	13558,8	14010,9	14728,5	14832,8
Дефіцит	113,3	324,6	813,6	820,1	600,6	571,8	447,5	418,4	349,3	251,1
Державні витрати	5797,7	6037,8	6158,7	6394,4	6408,2	6584,1	6600,2	6742,1	6956,5	6905,9
Державні доходи	5684,4	5713,2	5345,1	5574,3	5807,6	6012,4	6152,8	6323,7	6607,2	6654,8
Державний борг	7473,1	7930,0	8956,1	10046,7	10701,0	11271,1	11618,0	12143,0	12498,4	12392,8

Додаток Б

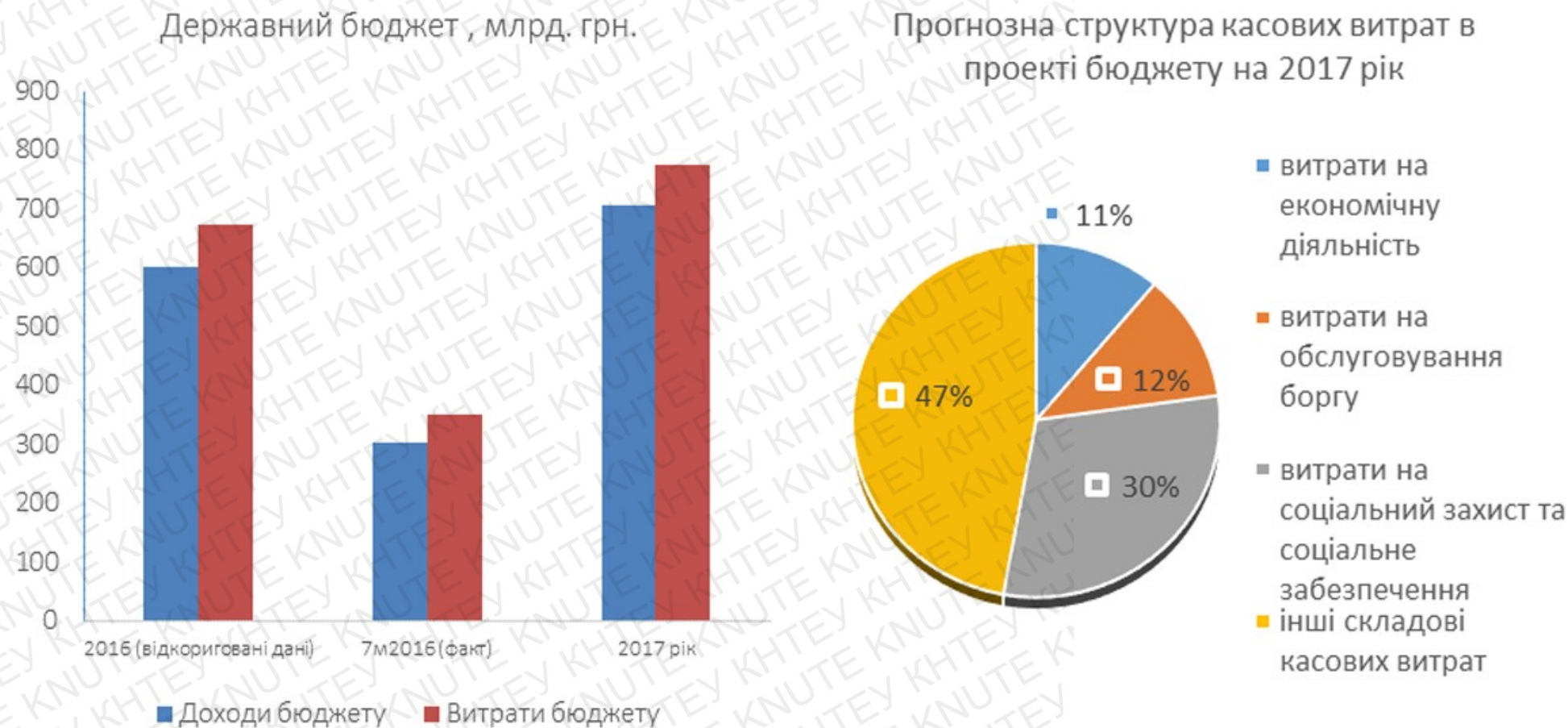

Рис. Б.1. Показники Державного бюджету України

Додаток В

Таблиця В.1

Динаміка показників Зведеного бюджету України, млн.грн.

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			<i>Кредитування</i>		
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)
2001	54 934,6	26,90	26,01	55 528,0	27,19	26,29	х	х	х
2002	61 954,3	27,44	26,46	60 318,9	26,71	25,76	х	х	х
2003	75 285,8	28,16	27,14	75 792,5	28,35	27,33	х	х	х
2004	91 529,4	26,52	25,60	101 415,5	29,39	28,36	1 122,9	0,33	0,31
2005	134 183,2	30,40	29,34	141 698,8	32,10	30,98	290,7	0,07	0,06
2006	171 811,5	31,57	30,41	175 284,3	32,21	31,02	227,9	0,04	0,04
2007	219 936,5	30,52	29,28	226 054,4	31,36	30,10	1 583,9	0,22	0,21
2008	297 893,0	31,42	30,07	309 203,7	32,61	31,21	2 813,8	0,30	0,28
2009	272 967,0	29,89	28,82	307 399,4	33,66	32,46	2 825,8	0,31	0,30
2010	314 506,3	29,05	28,07	377 842,8	34,90	33,72	1 348,4	0,12	0,12
2011	398 553,6	30,61	29,54	416 853,6	32,01	30,90	4 757,9	0,37	0,35
2012	445 525,3	31,57	30,53	492 454,7	34,90	33,75	3 856,3	0,27	0,26
2013	442 788,7	30,43	29,08	505 843,8	34,77	33,22	535,2	0,04	0,04
2014	456 067,3	-	28,74	523 125,7	-	32,96	4972,1	-	0,31
2015	652 031,0	-	32,79	679 871,4	-	34,19	3057,8	-	0,15
2016	782859,5	-	32,85	835832,1	-	35,07	1841,3	-	0,08
2017	1 016 969,5	-	34,09	1 056 973,1	-	35,43	2 122,2	-	0,08

Додаток Д
Таблиця Д.1

Динаміка показників Державного бюджету України, млн.грн.

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			<i>Кредитування</i>		
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР` 1993)	у % до ВВП (СНР` 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР` 1993)	у % до ВВП (СНР` 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР` 1993)	у % до ВВП (СНР` 2008)
2001	39 726,5	19,46	18,81	40 407,1	19,79	19,13	х	х	х
2002	45 467,6	20,14	19,42	44 348,2	19,64	18,94	х	х	х
2003	55 076,9	20,60	19,86	56 120,0	20,99	20,23	х	х	х
2004	70 337,8	20,38	19,67	79 471,5	23,03	22,23	1 082,7	0,31	0,30
2005	105 330,2	23,86	23,03	112 975,9	25,59	24,70	299,9	0,07	0,07
2006	133 521,7	24,54	23,63	137 108,0	25,20	24,27	190,3	0,03	0,03
2007	165 939,2	23,02	22,09	174 254,3	24,18	23,20	1 527,7	0,21	0,20
2008	231 722,9	24,44	23,39	241 490,1	25,47	24,37	2 734,8	0,29	0,28
2009	209 700,3	22,96	22,14	242 437,2	26,54	25,60	2 780,3	0,30	0,29
2010	240 615,2	22,23	21,47	303 588,7	28,04	27,09	1 292,0	0,12	0,12
2011	314 616,9	24,16	23,32	333 459,5	25,61	24,72	4 715,0	0,36	0,35
2012	346 054,0	24,52	23,72	395 681,5	28,04	27,12	3 817,7	0,27	0,26
2013	339 226,9	23,32	22,28	403 456,1	27,73	26,50	477,5	0,03	0,03
2014	357 084,2	-	22,50	430 217,8	-	27,11	4 919,3	-	0,31
2015	534 694,8	-	26,89	576 911,4	-	29,01	2 950,9	-	0,15
2016	616 283,2	-	25,86	684 883,7	-	28,74	1 661,6	-	0,07
2017	793 441,9	-	26,60	839453,0	-	28,14	1 870,9	-	0,06

Додаток Е

Таблиця Е.1

Динаміка показників місцевих бюджетів, млн.грн.

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			<i>Кредитування</i>		
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)
2001	24 972,7	12,23	11,83	24 885,4	12,19	11,78	х	х	х
2002	28 247,4	12,51	12,06	27 731,4	12,28	11,84	х	х	х
2003	34 306,5	12,83	12,37	33 770,1	12,63	12,18	х	х	х
2004	39 604,2	11,48	11,08	40 356,6	11,69	11,29	40,1	0,01	0,01
2005	53 677,3	12,16	11,74	53 547,2	12,13	11,71	-9,2	0,00	0,00
2006	75 895,2	13,95	13,43	75 781,6	13,93	13,41	37,7	0,01	0,01
2007	107 050,5	14,85	14,25	104 853,2	14,55	13,96	56,1	0,01	0,01
2008	137 455,3	14,50	13,87	138 998,8	14,66	14,03	79,0	0,01	0,01
2009	134 559,4	14,73	14,21	136 254,9	14,92	14,39	45,5	0,00	0,00
2010	159 397,1	14,72	14,22	159 760,2	14,76	14,26	56,4	0,01	0,01
2011	181 530,4	13,94	13,45	180 987,8	13,90	13,41	42,9	0,00	0,00
2012	225 273,5	15,96	15,44	222 575,3	15,77	15,25	38,6	0,00	0,003
2013	221 019,4	15,19	14,52	219 845,3	15,11	14,44	57,7	0,00	0,004
2014	231 702,0	-	14,60	225 626,8	-	14,22	52,8	-	0,003
2015	294 460,2	-	14,81	280 084,0	-	14,08	106,9	-	0,005
2016	366 143,1	-	15,36	350 512,2	-	14,71	179,8	-	0,008
2017	502 098,3	-	16,83	496 090,7	-	16,63	251,2	-	0,008

